

Katulovi epitalamiji i svadbeni običaji u Rimu

Matičić, Zrinka

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Department of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:644270>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-19**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za hrvatski latinitet

KATULOVİ EPITALAMIJI I SVADBENI
OBIČAJI U RIMU

Završni rad

Kandidat: Zrinka Matičić

Mentor: doc. dr. sc. Maja Matasović

Zagreb, rujan 2017.

SADRŽAJ

UVOD	2
1. BRAK	3
1.1. Brak kao pravna institucija	3
1.2. Svadbeni običaji (pripreme)	4
1.3. Miraz.....	6
1.4. Razvod.....	6
2. KATULOV I EPITALAMIJI O BRAKU.....	8
2.1. Katulov život i djela	8
2.2. Epitalamij kao književna vrsta	8
2.3. <i>LXI. Epythalamium Iunie et Mallii</i>	9
2.4. <i>LXII. exametrum carmen nuptiale</i>	17
2.5. <i>LXIV. Argonautia et epythalamium Thetidis et Pelei</i>	22
ZAKLJUČAK	32
LITERATURA.....	33
SAŽETAK.....	36

UVOD

Ovaj završni rad obrađuje temu braka odnosno svadbenih običaja u Rimu.

U prvom poglavlju rada, upoznat ćemo se sa svadbenim običajima iz pravnog i kulturnog aspekta. Pravni aspekt daje nam uvid u brak kao pravnu instituciju te nas upoznaje s razlozima i načinima sklapanja braka kao i s razlozima njegova raskidanja tj. razvoda. S druge strane, kulturni aspekt upoznaje nas s običajima pripreme mladenke za svadbenu svečanost te nam opisuje tijek obreda i svadbene svečanosti.

U drugom poglavlju rada, analizirat ćemo tri svadbene pjesme (epitalamija) rimskog pjesnika Gaja Valerija Katula te pomoću njih dodatno objasniti svadbene običaje i usporediti s onim što smo saznali u prvom dijelu. Radi se o epitalamijima pod brojevima 61, 62 i 64. Prvi epitalamij daje nam uvid u svadbene običaje u Katulovo doba. Osim toga, objašnjava nam važnost i značenje braka u rimskom društvu te prava i dužnosti muškaraca i žena prilikom sklapanja braka. Drugi, kao i prethodni, slavi brak te nas upoznaje s položajem žene u društvu, pogotovo s očekivanjima od djevojke prije sklapanja braka. Treći epitalamij je složeniji od prethodna dva jer obrađuje dvije teme – sklapanje braka odnosno svadbenu svečanost te moral društva. Kroz priče koje je u pjesmi opjevao (priča o o Tetidinoj i Pelejevoj svadbi te mit o Arijadni), Katul je usporedio običaje i moral dva različita doba, istovremeno kritizirajući društvo u kojem živi.

1. BRAK

1.1. Brak kao pravna institucija

U najširem smislu brak je trajna zajednica između muškarca i žene. Rimljani su isključivo takvu zajednicu smatrali brakom, a za njeno priznanje zahtijevala se faktična zajednica života muškarca i žene te trajna namjera (*affectio maritalis*) da budu muž i žena.¹ Prestanak tih pretpostavki značio je razvrgavanje braka.

Zakonit rimski brak nazivao se *iustae nuptiae* ili *iustum matrimonium*. Da bi brak bio zakonit, bio je neophodan *ius connubii* - pravo sklapanja braka. Rimskom građaninu bilo dopušteno stupiti u brak samo s Rimljankom ili peregrinkom (Latinkom) koja ima *ius connubii*. Budući da je *conubium* bio privilegij rimske i latinske aristokracije, nije bilo dopušteno sklapanje braka s robovima kao ni sklapanje braka između patricija i plebejaca. Pravo sklapati brak s patricijima, plebejci su dobili tek 445. g. pr. Kr. Kanulejskim zakonikom (*Lex Canuleia*).²

Brak se u Rimu mogao sklopiti u dva oblika – *cum manu* i *sine manu*, a u kojem će se obliku sklopiti ovisilo je o namjeri budućeg supruga. Ako muž (ili obiteljski starješina) namjerava imati vlast nad ženom onda govorimo o braku koji se nazivao *matrimonium cum manu*. Ukoliko takve namjere nije bilo, radilo se o *matrimonium sine manu*. Općenito je pojam *manus* (ruka) u antičkom Rimu označavao moć ili autoritet muškarca nad stvarima i osobama koje je posjedovao i imao kontrolu, a kasnije je korišten u specifičnom značenju, kojim se označavala moć/prevlast nad ženom i cijelom porodicom (*patria potestas*).

U slučaju braka *cum manu* žena bi raskinula agnatsku vezu³ sa svojom obitelji i bila bi pod suprugovom vlasti. Sva imovina koju je imala u ranijoj obitelji prešla bi izravno na

¹ Marijan HORVAT, *Rimsko pravo*, Pravni fakultet, Zagreb, 2008, 131.

² HORVAT, n. dj., 132.

³ Agnatska veza tj. agnacija je srodstvo samo po očevoj strani koje se može zasnivati i bez krvnog srodstva, primjerice brakom *cum manu* ili posvojenjem.

obiteljskog starješinu, uključujući i imovinu stečenu tijekom braka. Stupivši u *matrimonium cum manu* žena bi izgubila svu svoju prethodnu imovinu, ali bi dobila nasljedna prava u novoj obitelji. U *matrimonium sine manu* žena je zadržavala agnatsku vezu sa svojom obitelji, a ako je imovina bila *sui iuris* (osobe slobodne od *patria potestas*), mogla ju je zadržati i njome upravljati.⁴

U Rimu su, osim braka, postojale i druge trajne zajednice muškarca i žene. Primjerice robovi nisu mogli sklopiti zakonit brak među sobom ili s nekom drugom slobodnom osobom. Trajna spolna veza među robovima ili između slobodne osobe i roba nazivala se *contubernium* (druženje u šatoru).⁵ Potomci iz spomenute zajednice nisu imali prava, te su preuzimali status majke. Dakle, ukoliko je majka bila ropkinja i djeca su bila robovi.

Trajna zajednica između muškarca i žene koju karakterizira zajedničko stanovanje, vrlo slična braku, ali bez *affectio maritalis*, nazivala se *concubinatus* (konkubinatus–suložništvo).⁶ Iako je, za razliku od kontubernija, bio pravno priznat oblik, djeca rođena u konkubinatu nisu spadala pod očevu vlast, već su smatrana izvanbračnima.⁷

1.2. Svadbeni običaji (pripreme)

Prvi korak za sklapanje braka kod Rimljana bile su zaruke (*sponsalia*) – obećanje da će se brak sklopiti. U najstarije doba, nisu ih sklapali mlada i mladoženja, već po dogovoru *pater familias* i jedne i druge stranke. Uz davanje obećanja da će se sklopiti brak mogli su se dati i zaručnički darovi (*donatio ante nuptias*). Nakon *sponsalia* postoje tri vrste udaje u smislu samog obreda. To su u prvom redu *confarreatio*, zatim *coemptio* i na kraju *per usum*. Najsvečaniji i najstariji oblik sklapanja ženidbe zvao se *confarreatio*. Tom bi se prilikom kolač od pira (*far*) žrtvovao Jupiteru, a nazočni su bili vrhovni i Jupiterov svećenik (*pontifex*

⁴ HORVAT, n. dj., 132.

⁵ HORVAT, n. dj., 132.

⁶ HORVAT, n. dj., 132.

⁷ HORVAT, n. dj., 132.

maximus i *flamen dialis*) kao i deset svjedoka.⁸ *Coemptio* je bio prividna prodaja mlade u kojoj je njen otac prodaje mladoženji u prisutnosti petorice svjedoka.⁹ Treći oblik je vjenčanje *per usum* kojim muž stječe *manus* nad ženom nakon godinu dana neprekidnog zajedničkog života.¹⁰ Djevojke su spremne za udaju već nakon dvanaeste godine života, a mladići kada napune četrnaest iako su se u stvarnosti ženili mnogo stariji. Dan prije udaje, djevojke žrtvuju svoje lutke Larima, bogovima kućnog ognjišta, kao dokaz da su odrasle i spremne na odgovornosti koje pripadaju svakoj udanoj ženi (matrona). Osim te, postojale su i brojne druge tradicije, poput uređivanja, oblačenja i šminkanja. Čelo i lice mladenke bi bijelile bjelilom od krede ili olovnim bjelilom, jagodice bi prekrivale rumenilom koje bi se dobivalo od okera s morskim lišajem ili vinskim talogom, oko očiju stavljale bi crnilo dobiveno od čađe ili antimonovog praha, a umjesto maskare koristio se ugljen od pluta.¹¹ Mlada bi svoju kosu podijelila u šest jednakih, pravilno omotanih pletenica oko glave te privezala vunenu, crvenu traku oko kose.¹² Na glavi bi imala crveni veo (*flammeum*), koji bi joj sezao od glave pa sve do nogu,¹³ i krunu ispletenu od cvijeća. Na sebe bi obukla tuniku bez poruba opasanu pojasom s dvostrukim čvorom (*cingulum herculeum*) i palu ljubičaste boje. Sama svečanost započela bi auspicijima.¹⁴ Nakon dolaska svih uzvanika, prinose se žrtve bogovima u prisutnosti deset svjedoka. Mladenci si tada pružaju ruke i mlada izgovara rečenicu: „*Ubi tu Gaius, ego Gaia*“, što u prijevodu znači „Gdje si ti Gaj, ja sam Gaja“, tj. gdje si ti muž, ja sam žena ili još preciznije, žena tom rečenicom obećaje mužu da će ga uvijek slijediti. Poslije večere, žena bi se „otela“ iz naručja majke te u svečanoj povorci uz glazbu i povike ispratila u muževu kuću.¹⁵ Žena je zatim, uljem premazala

⁸ August MUSIĆ, *Nacrt grčkih i rimskih starina*, Izdanje nakladnog odjela Hrvatske državne tiskare, Zagreb, 1942., 150.

⁹ HORVAT, n. dj., 136.

¹⁰ HORVAT, n. dj., 136.

¹¹ Preuzeto sa stranice *Wikipedia* iz teksta „Žene u antičkom Rimu“ (dostupne na: <https://sh.wikipedia.org/wiki/%C5%BDene_u_anti%C4%8Dkom_Rimu#Ode.C4.87a_i_kozmetika>, zadnji pristup 11.9.2017.)

¹² Podatak je preuzet sa stranice *Explore Italian culture* (dostupne na: <<http://www.explore-italian-culture.com/ancient-roman-fashion.html>> zadnji pristup 10.9.2017.)

¹³ MUSIĆ, n. dj., 150

¹⁴ Auspicij je promatranje leta ptica što su ga obavljali auguri kako bi otkrili volju bogova pri donošenju važnijih odluka. Preuzeto iz natuknice „auspicij“ sa stranice *Enciklopedija* (dostupne na: <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=4667>>, zadnji pristup 10.9.2017.)

¹⁵ MUSIĆ, n. dj., 150.

dovratnike muševu kuće i previla ih vunanim vrpčama, te bi je nakon toga preko praga unijela dva muševa prijatelja jer se vjerovalo da donosi nesreću ako mlada padne prilikom ulaženja u novu kuću ili se spotakne.¹⁶ Treći je mladić iza njih nosio svadbenu baklju, a dvije mladenkine prijateljice nosile su simbole dužnosti: preslicu i vreteno.¹⁷ Treća ju je otpratila do bračnog kreveta, gdje ju je dočekaio muž. Sutradan mlada postaje *matrona* i kao takva dočekuje rođake i goste, prima darove te prinosi svoju prvu žrtvu kućnim bogovima – Larima.

1.3. Miraz

Imovina koju je žena ili njen *pater familias* ili netko treći davaio mužu za troškove kućanstva i radi lakšeg uzdržavanja obitelji, naziva se miraz (lat. *dos*). Postojale su dvije vrste miraza: *dos profecticia*, miraz koji je davaio *pater familias*, i *dos adventicia*, koji se odnosi na davanje miraza iz drugih izvora (primjerice mogao ga je dati ženin dužnik).¹⁸ U Ciceronovo doba (80. g. pr. n. e. - 30. g. pr. n. e.), miraz je bio moralna obveza, dok je u Augustovo vrijeme (30. g. pr. n. e. - 14. g. pr. n. e.) miraz postao pravna obveza supruge. Mogao se osnovati na tri načina - *promissio dotis*, *dictio dotis* i *datio dotis*. *Promissio dotis* je obavezivanje da davalac miraza prenese miraz na budućeg muža, *dictio dotis* je ugovor u verbalnom smislu u kojem žena ili njen otac obećaje budućem mužu miraz, a *datio dotis* je propisana forma u kojoj se miraz prenosi na muža.¹⁹

1.4. Razvod

Rimljani su se mogli slobodno razvoditi i za razvod (lat. *divortium*) nisu bili potrebni

¹⁶ MUSIĆ, n. dj., 150.

¹⁷ Jedan od najvažnijih ženinih zadataka u velikom domaćinstvu bio je da nadgleda izradu odjeće. Predenje vune bila je jedna od glavnih kućnih djelatnosti i vuna je često bila simbol ženine dužnosti. Alat za predenje vune često se pojavljuje na nadgrobniim spomenicima kako bi se pokazalo da je žena koja je tu pokopana bila dobra i časna matrona. Čak i od žena iz viših društvenih slojeva očekivalo se da znaju presti i tkati (Preuzeto sa stranice *Wikipedia*, iz teksta „Žene u antičkom Rimu“, dostupnog na:

<https://sh.wikipedia.org/wiki/%C5%BDene_u_anti%C4%8Dkom_Rimu> zadnji pristup 20.8.2017.).

¹⁸ HORVAT, n. dj., 138.

¹⁹ HORVAT, n. dj., 138.

zakonski razlozi ni sudska presuda kao danas.²⁰ Razlika je postojala jedino kod brakova *cum manu* i *sine manu*. Kad govorimo o *matrimonium cum manu*, za razvod je bio ovlašten samo muž, tj. njegov *pater familias*, a kod braka *sine manu*, obje stranke, odnosno, umjesto žene to je mogao učiniti njen otac. U slučaju da žena prevari muža i sud to dokaže, razvod je obavezan, a muž se mogao razvesti od žene čak i ako je trudna, ali onda joj je bio dužan vratiti miraz. Žena je mogla tražiti razvod u slučaju da je zlostavljana od strane muža. Muževa nevjera gotovo je uvijek prolazila nekažnjeno jer se žene radi toga u pravilu nisu smjele razvoditi, a one koje jesu, bile su prezrene u društvu. Potkraj republike, donesen je *Lex Iulia de adulteriis* kojim se propisalo da za razvod mora biti prisutno sedam svjedoka.²¹ Osoba koja bi bez opravdanih razloga odlučila prekinuti brak dovela bi se do štetnih posljedica u imovinskom i pravnom smislu poput gubitka miraza, zabrane ponovnog sklapanja braka, a ponekad čak i kaznene sankcije.²²

²⁰ HORVAT, n. dj., 141.

²¹ HORVAT, n. dj., 141.

²² HORVAT, n. dj., 141.

2. KATULOVİ EPITALAMIJI O BRAKU

2.1. Katulov život i djela

Gaj Valerije Katul (lat. *Gaius Valerius Catullus*) rođen je 87. g. pr. n. e. u Veroni, gdje je i umro između 54. i 57. g. pr. n. e. Otac i majka bili su mu imućni i ugledni ljudi. U jednoj od svojih pjesama spominje brata pa saznajemo da nije bio jedinac. U osamnaestoj godini života, na nagovor oca, otišao se obrazovati u Rim gdje se potpuno predao užicima i pisanju pjesama, odnosno poeziji. U ranim dvadesetima zaljubio se u fatalnu, ali udanu ženu koju u pjesmama naziva Lezbija, ali pravog imena Klodija. Zbog nje su nastale neke od njegovih najznačajnijih ljubavnih pjesama u kojima izražava veliku ljubav, ali i tugu i mržnju zbog neuzvraćene tj. nemoguće ljubavi. U životu se potpuno predao užicima i nije ga pretjerano zanimala politika iako se kretao u takvim krugovima. Poznao je Cezara, Cicerona, Azinija Poliona i Kornelija Nepota. Sve njegove pjesme skupljene su u zbirku koja obuhvaća oko 2400 stihova i 116 pjesama. Tu zbirku sačinjava 60 pjesama u različitim metrima preuzetim iz grčke lirike, zatim 8 većih pjesama od kojih su tri epitalamija, te 48 epigrama u elegijskom distihu.²³ Bio je jedan od najpoznatijih rimskih pjesnika i predstavnik prve rimske liričarske škole – tzv. neoterika (*poetae novi*).²⁴ Ovdje će se staviti naglasak na epitalamije kao književnu vrstu i referirati na svadbene običaje o kojima Katul u njima govori. *Epythalamium Iunie et Mallii*, *Exametrum carmen nuptiale* i *Argonautia et epythalamium Thetidis et Pelei* naslovi su odabranih epitalamija koji se tiču rimskih običaja obreda vjenčanja, priprema oko istog i na kraju dužnosti u braku što je i sama tema ovog rada.

2.2. Epitalamij kao književna vrsta

Epitalamij (lat.- *epithalamium*, grč.-*ἐπιθάλμιον*) svadbena je pjesma koja potječe od

²³ Gaj Valerije KATUL, *Carmina Catulli*, prir. i prev. Dubravko Škiljan, Biblioteka Latina et Graeca, Zagreb, 1996., 12.

²⁴ Neoterici (*poetae novi*) su rimski pjesnici koji su, u svoju poeziju, po uzoru na helenističke pjesnike uveli sadržajne i stilske novine. (Preuzeto sa stranice *Proleksis Enciklopedija* dostupne na <<http://proleksis.lzmk.hr/38712/>>, zadnji pristup 10.9.2017.)

Grka, a napisana je specifično za mladenku na putu do bračne odaje.²⁵ Pisana je u daktilsko trohejskom ritmu, a izvodili su je mladići i djevojke pred bračnom odajom.²⁶ To je himna svečanog tona posvećena bogu vjenčanja Himeneju, kojeg se pjesmom zazivalo da prisustvuje braku jer se, u slučaju njegova odsustva, smatralo se da će brak propasti.²⁷ Himenej je obično prikazivan kao mladić s cvjetnim vijencem na glavi koji u ruci nosi plamteću baklju. Bio je vrlo poželjan i dolazio je na sve svadbene svečanosti. Prema nekim pričama on je bio Atenjanin nižeg sloja koji se zaljubio u jednu djevojku iz imućne obitelji. Nije joj mogao prići baš zbog razlike u statusu, ali pratio ju je kamo god je išla. Navodno bi se prerađivao u ženu i dolazio na obred u Eleusinu (gradić udaljen oko 20km od Atene), koji je bio dozvoljen samo ženama. Kada su gusari napali žene za vrijeme obreda, on je s njima osmislio uspješnu strategiju da se oslobode. Nakon toga odlučio se vratiti u Atenu oženivši jednu od djevojaka. Uspio je u oba nauma i njegov brak bio je smatran najsretnijim.²⁸

2.3. LXI. *Epythalamium Iunie et Mallii*

Prva ovdje obrađena Katulova pjesma odnosno *Epythalamium Iunie et Mallii* daje uvid čitateljima u svadbene običaje i brak kod Rimljana. Pjesma je napisana u glikonejskoj strofi, koja se sastoji od tri ili četiri glikoneja (starogrč. četverostopni stih) i jednog ferekrateja. U toj se pjesmi opisuje vjenčanje između rimskog pretora Lucija Manlija Torkvata i djevojke imenom Junija (ili Vinija).²⁹ Upravo iz tog razloga vjeruje se da je pjesma napisana kao svjedočanstvo na stvarni događaj (16-20).³⁰

²⁵ Podatak preuzet sa stranice *Wikipedia* (dostupne na: <<https://en.wikipedia.org/wiki/Epithalamium>>, zadnji pristup 10.9.2017.)

²⁶ Podatak preuzet sa stranice *Hrvatska enciklopedija* (dostupne na: <<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=18152>>, zadnji pristup 19.9.2017.)

²⁷ Podatak preuzet sa stranice *Wikipedia* (dostupne na: < [https://en.wikipedia.org/wiki/Hymen_\(god\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Hymen_(god))>, zadnji pristup 10.9.2017.)

²⁸ Podatak preuzet sa stranice *Wikipedia* (dostupne na: < [https://en.wikipedia.org/wiki/Hymen_\(god\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Hymen_(god))>, zadnji pristup 10.9.2017.)

²⁹ Christian James FORDYCE, *Catullus: A Commentary*, Oxford University Press, 1990., 237 (dostupno na: <https://books.google.hr/books?id=Dq5U1mYs-I0C&dq=manlius+torquatus,+catullus&source=gbs_navlinks_s>, zadnji pristup 10.9.2017.)

³⁰ Latinski je tekst preuzet sa stranice *The Latin Library* (dostupne na:

*namque Iunia Manlio,
qualis Idalium colens
venit ad Phrygium Venus
iudicem, bona cum bona
nubet alite virgo*

Katul, držeći se tradicije epitalamija, skoro svaku svoju strofu završava zazivajući boga vjenčanja Himeneja: "*o Hymenae Hymen, o Hymen Hymenae*", čime naglašava i obredni karakter pjesme.

Već pri samom početku pjesme Katul nam govori kako su se žene uređivale na dan vjenčanja. Kosa je bila ovjenčana cvjetnim vijencem, posebno mažuranom. Osim ukrašavanja kose, žene su na glavi nosile veo, a na nogama zlatne sandale (6-10):

*cinge tempora floribus
suave olentis amaraci,
flammeum cape laetus, huc
huc veni, niveo gerens
luteum pede soccum*

Flammeum, odnosno svadbeni veo, koji je mladenka nosila bio je crvenkasto žute boje poput plamena i prilično dugačak kako bi mogao prekriti cijelu mladu od glave do pete. Himenej treba mladoj donijeti *flammeum* u zlatnim grčkim sandalama, koje je nosio kao bog. Ovi stihovi potvrđuju već ranije opisane (v. 1.2.) mladenkine svadbene pripreme. Nakon kupanja i uređivanja kose, mladenka je na glavi nosila veo u bojama plamena kao simbol predaje mužu i cvjetni vijenac kao simbol nevinosti i čistoće, a bila je odjevena u jednostavnu dugu bijelu tuniku, dok je na nogama imala sandale u boji vela, dakle slične Himenejevima.³¹

<<http://www.thelatinlibrary.com/catullus.shtml#61>>, zadnji pristup 10.9.2017.).

³¹ Tekst je preuzet sa stranice *Explore Italian culture* (dostupne na: < <http://www.explore-italian->

U trećoj strofi Katul spominje smrekovu baklju koja je simbol boga vjenčanja Himeneja i s kojom je često prikazivan u umjetnosti, a redovito se koristi u svadbenoj povorci (11-15):

*excitusque hilari die,
nuptialia concinens
voce carmina tinnula,
pelle humum pedibus, manu
pineam quate taedam.*

Ranije citirani stihovi ukazuju nam da mlada mora biti djevica prije udaje što je i inače bilo od važnosti u Rimu (16-20):

namque Iunia Manlio...bona cum bona nubet alite virgo.

Već u idućoj strofi Katul uspoređuje mladenku s raskošnim cvijetom - mirtom iz Azije (mirta je u rimskoj mitologiji bila posvećena božici Veneri)³², te govori da su čak i Hamadrijade - šumske nimfe (polubožice) očarane ljepotom te biljke (21-25):

*floridis velut enitens
myrtus Asia ramulis
quos Hamadryades deae
ludicrum sibi roscido
nutriunt umore.*

U sljedećem citatu, Katul kaže da ni Venera ne može sklopiti brak bez Himeneja, iako je božica ljubavi (6-65):

Nil potest sine te Venus,

culture.com/ancient-roman-fashion.html> zadnji pristup 10.9.2017.)

³² Podaci preuzeti sa stranice *Wikipedia* (dostupne na: <[https://en.wikipedia.org/wiki/Venus_\(mythology\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Venus_(mythology))>, zadnji pristup 10.9.2017.)

*fama quod bona comprobet,
commodi capere, at potest
tevolente, quis huic deo
compararier ausit?*

I u sljedećim stihovima Katul naglašava važnost Himenejeve prisutnosti jer bez njega nijedna kuća nema ni djece, ni potomstva ni oslonca (71-75):

*nulla quit sine te domus
liberos dare, nec parens
stirpe nitier; ac potest
te volente. quis huic deo
compararier ausit?*

Iz prethodnih stihova možemo zaključiti da je brak bio važan jer su samo djeca rođena u zakonitom braku (v. 1.1.) imala prava nasljeđivanja i štovanja predaka.

U nastavku pjesme opisan je dolazak mladenke praćene svadbenim bakljama. Mladenka je stidljiva i preplašena te je Katul tješi i hrabri sljedećim stihovima (86-90):

*flere desine. non tibi Au-
runculeia periculum est,
ne qua femina pulcrior
clarum ab Oceano diem
uiderit venientem.*

Osim toga, ohrabruje je govoreći da joj se muž neće odati razvratu i preljubu niti spavati daleko od njezina njedra jer će ga, kao trs stablo, obviti u svoj zagrljaj (100-110). Na temelju sljedećih stihova, uzimajući u obzir i pravila o razvodu (v.1.4.), možemo zaključiti da su žene

u Rimu strahovale od muževog preljuba.

*non tuus levis in mala
deditus vir adultera,
probra turpia persequens,
a tuis teneris volet
secubare papillis*

*lenta sed velut adsitas
vitis implicat arbores,
implicabitur in tuum
complexum.*

U pjesmi vidimo još jedan običaj - izvođenje fescenina - stihova šaljivog, zajedljivog, a ponekad i vulgarnog sadržaja (138-142).³³:

*ne diu taceat procax
Fescennina iocatio,³⁴
nec nuces pueris neget
desertum domini audiens
concubinus amorem.*

Katul pjesmu nastavlja fesceninima, rugajući se mladoženji (148-152) da će sada morati brižati lice te da neće više smjeti imati odnose s drugim dječacima kao što je prije mogao, iako je u tome uživao, sada kao suprug više neće smjeti. Osim toga, govori mu i da je vrijeme za

³³ Preuzeto sa stranice *Wikipedia* (dostupne na: <<https://sh.wikipedia.org/wiki/Fescenini>>, zadnji pristup 10.9.2017.)

³⁴ Fescenini ili fesceninski stihovi (lat. *versus fescennini*) predstavljaju jedan od najstarijih oblika rimske poezije. Prema podacima iz antike, to su bile improvizirane pjesme vulgarnog sadržaja koje su se radi zabave pjevale na različitim svečanostima, često i na svadbama (*fescennini nuptiales* = svadbeni fescenini). (Preuzeto sa stranice *Wikipedia* dostupne na: <<https://sh.wikipedia.org/wiki/Fescenini>> zadnji pristup 21.8.2017.)

igru prošlo, da se uozbilji i preda orahe dječacima (143-147):

*da nuces pueris, iners
concubine! satis diu
lusisti nucibus: lubet
iam servire Talasio.
concubine, nuces da*

Bitan detalj iz prethodnih stihova je simbolika oraha i njihove predaje kao dio svadbene svečanosti. Osim što su bili simbol plodnosti, orasi su često služili i kao igračke djeci. Prema tome, kada se Katul, u stihovima, obraća mladoženji i govori mu da preda orahe dječacima, zapravo govori da je vrijeme da odraste i ostavi igru dječacima kojima još nije vrijeme za ženidbu.³⁵ Tu simboliku možemo tumačiti i na drugi način prema kojemu orasi imaju vulgarnije značenje (kao u engleskom jeziku). Takvo tumačenje uklapa se u običaj izvođenja fescenina te daje smisao gore iznesenim stihovima (146-147), u kojima se mladoženji poručuje da ostavi igru orasima za dječake, a on neka služi Talasiju (sabinski bog vjenčanja, izjednačen s Himenejem) odnosno neka se vjenča.

Mladoj zatim savjetuje da ne odbija ništa što od nje zatraži bračni drug, da ne bi zatražio kod druge i govori joj da uđe u njegov dom i uživa u bogatstvu i ugledu sve dok ne bude starica (158-160, 168-170). Iako moralno nije dopušteno, muž ne trpi nikakve sankcije za preljub dok za ženu isto ne vrijedi (v.1.4.).

*nupta, tu quoque quae tuus
vir petet cave ne neges,
ni petitum aliunde eat...*

...usque dum tremulum movens

³⁵ Preuzeto sa stranice *Maria Milani* (dostupne na: http://www.mariamilani.com/ancient_rome/Ancient_Roman_Weddings.htm), zadnji pristup 10.9.2017.)

*cana tempus anilitas
omnia omnibus annuit.*

Nakon što mlada pristane i pođe za svojim mužem slijedi drugi dio svadbenog obreda, odnosno bračna noć koja je vrlo slikovito opisana. Iz toga je vidljiva njezina važnost za mladu i mladoženju, ali i važnost institucije braka. Prije samog čina djever mladu doprati za ruku do ložnice i odlazi, a zatim je neporočne žene smještaju u postelju (166-168, 181-183, 186-188):

*transfer omine cum bono
limen aureolos pedes,
rasilemque subi forem.*

*mitte brachiolum teres,
praetextate, puellulae:
iam cubile adeat viri.*

*vos bonae senibus viris
cogitae bene feminae,
collocate puellulam*

U prethodnim stihovima opisani su običaji dovođenja mladenke i prelazak preko praga, ali postoje neke razlike u odnosu na običaje opisane u prethodnom poglavlju (v.1.2.). Mladenu do bračnih odaja ovdje ne prati djevojka, već je dovodi djever. Nitko je ne prenosi preko praga, nego ga sama prelazi i ulazi u odaju gdje je dočekuju neporočne žene i smještaju u postelju, nakon čega joj se pridružuje muž (191-192).

Katul zatim opisuje zaljubljenost mladenaca dok su zajedno u postelji te koristi metafore kako je lakše prebrojati zrna pijeska u Africi i roj svjetlucavih zvijezda, nego tisuće načina ljubavne igre dvoje mladenaca (223-227):

*ille pulueris Africi
siderumque micantium*

*subducat numerum prius,
qui vestri numerare vult
multa milia ludi.*

U nastavku, savjetuje muškarca i ženu što su dužni činiti i kako se ponašati za sretan brak. Govori supružnicima da brzo naprave dječicu i neka po obličju bude nalik ocu, a neka licem iskazuje majčinu krepost (238-247):

*sit suo similis patri
Manlio et facile insciis
noscitur ab omnibus,
et pudicitiam suae
matris indicet ore.*

*talis illius a bona
matre laus genus approbet,
qualis unica ab optima
matre Telemacho manet
fama Penelopeo.*

Iz prethodnih stihova, u kojima Katul govori mladencima neka im dijete bude nalik ocu, (misleći pritom pogotovo da dijete bude muško) vidimo važnost rađanja muškog nasljednika koji će nastaviti obiteljsku lozu. Također, bitna je sličnost ocu kako bi se znalo da je dijete njegovo. Iz tog razloga, spominje majčinu krepost te je simbolički uspoređuje s Penelopom (Odisejevom ženom koja je na dobrom glasu zbog svoje vrline – vjernosti) naglašavajući da se od žene očekuju vjernost i predanost mužu.

Epitalamij završava strofom (248-252):

*claudite ostia, virgines:
lusimus satis. at boni
coniuges, bene vivite et*

*munere assiduo valentem
exercete iuventam.*

Katul ovdje govori da djevojke trebaju prestati s plesom i pronaći ženika jer je to smisao života djevojke u Rimu, a supružnicima želi sreću u izvršavanju bračnih dužnosti.

Analiza pjesme daje nam uvid u rimske svadbene običaje. Na početku pjesme opisano je kako su se žene pripremale za svadbenu svečanost, kako su ukrašavale kosu te kako su se odijevale i koju su obuću nosile. Također, vidljivo je koliko je Rimljanima bitan bog Himenej i kolika je njegova važnost prilikom sklapanja braka odnosno koliko nesreću donosi njegova odsutnost. Time je naglašena važnost same institucije braka u rimskom društvu, a kasnije u pjesmi to je i dodatno obrazloženo- za ženu je brak važan jer dobiva mužev ugled i bogatstvo, a za muškarca jer dobiva potomstvo koje ga nasljeđuje. Nakon zazivanja Himeneja kreće svadbena svečanost, mladenka u pratnji svadbenih baklji kreće prema svom novom domu (muževoj kući). Nadalje, u sklopu svečanosti, recitiraju se podrugljivi i pomalo vulgarni fescenini. Njihovo izvođenje svadbena je tradicija Grka i Rimljana kojom se htjelo umanjiti zavist bogova sreći mladenaca. U pjesmi je spomenut i običaj mladoženjinog „odricanja djetinjstva“ simboličkom predajom oraha dječacima. Nakon što mladenka stigne u muževu kuću, djever je prati do bračnih odaja, čiji prag sama prelazi. Umjesto jedne djevojke (v.1.2.), u bračnu postelju smještaju ju neporočne žene. Osim običaja, u pjesmi su opisane i dužnosti bračnih drugova, posebno žene. Od nje se očekuje da bude djevica prije braka, da sluša, poštuje i ne odbija muža jer će samo tako dobro i bogato živjeti te naravno da bude vjerna i odana mužu i podari mu potomstvo (po mogućnosti, muško).

2.4. LXII. Exametrum carmen nuptiale

Ovaj epitalamij napisan je, za razliku od prethodnog, u heksametrima, a kao i prethodni himna je bogu Himeneju jer na kraju svake strofe mladići i djevojke (djevice) zazivaju boga vjenčanja Himeneja. Smatra se da bi pjesma 62 mogla biti nastavak svadbenog slavlja Manlija i Junije jer započinje opisom svadbene svečanosti, točnije, dijela u kojem se pjeva u čast boga

Himeneja. U prve dvije strofe Katul spominje zvijezdu Večernjaču, odnosno govori da kada se Večernjača pojavi na nebu, mladići i djevojke izlaze van: (1-6):³⁶

*Vesper adest, iuvenes, consurgite: Vesper Olympo
expectata diu vix tandem lumina tollit.
surgere iam tempus, iam pinguis linquere mensas,
iam veniet virgo, iam dicetur hymenaeus.
Hymen o Hymenaeae, Hymen ades o Hymenaeae!
Cernitis, innuptae, iuvenes? consurgite contra;*

Kad se na nebu pojavi zvijezda Večernjača, mladići trebaju napustiti mladoženju i tražiti svoju djevojku za brak i obratno. To vidimo kada Katul piše kako se djevojke trude pameću, misleći pritom na sva znanja koja imaju, dok muškarci ulažu veći napor u osvajanje djevojaka jer „im je na jednoj strani pamet, a na drugoj uši“, (12-15):

*aspicite, innuptae secum ut meditata requirunt.
non frustra meditantur: habent memorabile quod sit;
nec mirum, penitus quae tota mente laborant.
nos alio mentes, alio divisimus aures.*

Iz prethodnih stihova, u kojima Katul govori da djevojke koriste sva znanja koja imaju, misli se zapravo na činjenicu da se djevojke od malena odgajaju za udaju, što je kako smo već doznali i smisao njihova života. Također, vidljiva je i razlika u odgoju djevojaka i mladića, jer onih tih znanja nemaju.

Nadalje, vidimo i nadmetanje mladića i djevojaka u pjevanju svadbenih pjesama (6-8):

Cernitis, innuptae, iuvenes? consurgite contra;

³⁶Latinski tekst preuzet je sa stranice *The Latin Library* (dostupne na: <http://www.thelatinlibrary.com/catullus.shtml#62>), zadnji pristup 21. kolovoza 2017.).

*nimirum Oetaeos ostendit Noctifer ignes.
sic certest; viden ut pernicious exsiluere?*

Katul zatim govori o svadbenom običaju otimanja žene iz majčina naručja prije svadbene povorke (v.1.2.; 20-23):

*Hesperie, quis caelo fertur crudelior ignis?
qui natam possis complexu avellere matris,
complexu matris retinentem avellere natam,
et iuveni ardenti castam donare puellam.*

U sljedećim stihovima, Katul nam opisuje da sklapanje braka dogovaraju očevi mladenaca, a tu vezu potvrđuje Večernjača (*Večernja zvijezda* ili *Večernjača* simbolizira rimsku božicu ljubavi – Veneru) kada se sjajna pojavi na nebu aludirajući pritom na prvu bračnu noć (26-29):

*Hesperie, quis caelo lucet iucundior ignis?
qui desponsa tua firmes conubia flamma,
quae pepigere viri, pepigerunt ante parentes,
nec iunxere prius quam se tuus extulit ardor.*

Kao što se spominje u prethodnom stihu (28), u Rimu je jedna od dužnosti oca bila oženiti/udati svoju djecu, stoga su brakovi uglavnom bili dogovoreni. Djeca su u pravilu bila primorana na dogovoreni brak, mogli su ga odbiti samo u iznimnim slučajevima (primjerice ako dokažu nedostojan karakter suprotne strane).³⁷

Dalje u stihovima 33-37 Katul navodi kako se noću kriju lopovi aludirajući zapravo na

³⁷ Podatak preuzet sa stranice *Wikipedia* iz teksta *Žene u antičkom Rimu* (dostupne na: https://sh.wikipedia.org/wiki/%C5%BDene_u_anti%C4%8Dkom_Rimu#.C5.BDena_u_porodici_i_pravu),
zadnji pristup 10.9.2017.)

zaljubljene koji se „kriju“, što nam u prenesenom značenju želi dočarati kako su tada djevojke morale biti djevice prije udaje. U idućoj strofi uspoređuje djevojke s cvijetom govoreći kako je cvijet lijep onda kada mirno raste i kada ga ne dira ni stoka niti ga se siječe, a čim je vrhom nokta ubran ostaje bez cvata (39-47):

*Ut flos in saeptis secretus nascitur hortis,
ignotus pecori, nullo convolsus aratro,
quem mulcent aurae, firmat sol, educat imber;
multi illum pueri, multae optavere puellae:
idem cum tenui carptus defloruit ungui,
nulli illum pueri, nullae optavere puellae:
sic virgo, dum intacta manet, dum cara suis est;
cum castum amisit polluto corpore florem,
nec pueris iucunda manet, nec cara puellis.*

Tu se opet naglašava kako bi se djevojka trebala ponašati, izričito govoreći da je, kada je djevica, svima draga, a kada uprlja svoje tijelo, nikome se više ne sviđa, ni mladićima ni djevojkama. Da bi bila prihvaćena u zajednici i da bi se dobro udala mora biti djevica. Dalje opet vidimo još jednu Katulovu usporedbu djevojke s lozom, baš kao i u prethodnoj pjesmi (106-107), te navodi da loza sama nikada ne može izrasti niti roditi slatko grožđe, pa je neće ni seljak obrađivati, a govedo je neće štediti (49-58):

*Ut vidua in nudo vitis quae nascitur aruo,
numquam se extollit, numquam mitem educat uvam,
sed tenerum prono deflectens pondere corpus
iam iam contingit summum radice flagellum;
hanc nulli agricolae, nulli coluere iuveni:
at si forte eadem est ulmo coniuncta marito,
multi illam agricolae, multi coluere iuveni:
sic virgo dum intacta manet, dum inculta senescit;
cum par conubium maturo tempore adepta est,*

cara viro magis et minus est invisā parenti.

Međutim kada se spoji s brijestom, misleći pritom na muža, tada je uzgaja seljak i stoka je štedi. Tu zapravo govori da djevojka ostaje jalova ako se ne uda i naglašava da je bitno da se uda i time prestane biti na teret ocu, a i ispunjava svoju životnu zadaću. Djevojka se ne smije nikada suprotstaviti ocu i majci niti opirati suprugu (60-66):

*Et tu ne pugna cum tali coniuge virgo.
non aequom est pugnare, pater cui tradidit ipse,
ipse pater cum matre, quibus parere necesse est.
virginitas non tota tua est, ex parte parentum est,
tertia pars patrest, pars est data tertia matri,
tertia sola tua est: noli pugnare duobus,
qui genero suo iura simul cum dote dederunt.*

Katul govori da djevičanstvom raspolažu i otac i majka, svatko jednom trećinom, a jednom trećinom sama djevojka. Jedna od njezinih zadaća je čuvati djevičanstvo, a time i svoju čast i čast obitelji. Osim toga, djevojka se ne smije opirati mužu i sporiti s roditeljima oko njihove odluke jer su zajedno s mirazom, zetu ustupili i prava na djevičanstvo.

U ovom epitalamiju Katul također opisuje sklapanje braka tj. zadržao se na objašnjavanju važnosti mladenkine nevinosti prilikom sklapanja brak. Pjesma započinje na svadbenoj svečanosti nakon koje je opisan trud djevojaka i mladića da se jedni drugima svide. Međutim, Katul napominje kako je mladićima teže i više se moraju truditi nego djevojke jer nemaju njihovo znanje, ali im se trud na kraju isplati. U sljedećim stihovima, opisuje svadbeni običaj otimanja mladenke te naziva Večernju zvijezdu (Veneru) okrutnom jer mladu nevinu djevojku iz naručja majke predaje *silovitom mladiću*. U toj strofi vidimo običaje u Rimu da se djevojke udaju mnogo mlađe od mladića, te ih se već u dobi od dvanaest godina smatra sposobnima za

brak (v.1.2.).³⁸ Zatim naziva Večernju zvijezdu ljubaznom jer svojom vatrom potvrđuje brak koji su dogovorili očevi mladenaca. Također, naziva brak žuđenim darom, vjerojatno misleći na nestrpljenje mladenaca koji očekuju prvu bračnu noć. U ostatku pjesme, Katul na simbolički način objašnjava važnost nevinosti kod djevojke, uspoređujući ju s netaknutim cvijetom i važnost braka za njezin status u društvu, uspoređujući ju s lozom. Iz tih stihova, možemo zaključiti kako su udane djevojke uživale veći ugled u društvu, dok su neudane smatrane jalovima. Također, vidljiva je i važnost oca kod sklapanja braka. Njegova *patria postestas* daje mu pravo i dužnost udati kćer kad sazrije za brak kako mu ne bi bila na teret te zajedno s mirazom zetu predaje i vlast nad kćerinom nevinosti.³⁹ Zauzvrat djevojka mora poštovati očevu volju i ne smije se opirati njegovu odabiru tj. svome mužu.

2.5. LXIV. *Argonautia et epythalamium Thetidis et Pelei*

Epitalamij o Tetidi i Peleju je jedna od Katulovih najpoznatijih i najljepših pjesama, a također i najdužih. Pisana je daktilskim heksametrom, kao i prethodni epitalamij. Cijelu pjesmu možemo podijeliti u dva dijela: prvi započinje upoznavanjem Tetide i Peleja (u sklopu priče o Argonautima), a unutar te priče javlja se priča o Arijadni i Tezeju koju vidimo na prekrivaču smještenom usred dvora na ležaju božice Tetide. Zatim se Katul opet vraća na opisivanje vjenčanja.

Prva priča uvodi nas u to kako su se upoznali Tetida i Pelej. Jednog dana kada su najsnažniji i najbolji argivski ratnici željeli Kolšanima oteti zlatno runo preplovili su prozirne vode Neptuna sve do Ejetova kraja, a Ejet je bio kralj Kolhide. Božica Palada, koja štiti visoke kule, izgradila je plovilo spajajući grede omorike u trup svinuta broda. Lađa Argonauta je zatim, kako govori Katul, prva okaljala netaknuto more i čim je vrškom prosjekla valove, iz dubina su

³⁸ Podatak preuzet sa stranice *Wikipedia* iz teksta *Žena u antičkom Rimu* (dostupne na: https://sh.wikipedia.org/wiki/%C5%BDene_u_anti%C4%8Dkom_Rimu#.C5.BDena_u_porodici_i_pravu), zadnji pristup 10.9.2017.)

³⁹ Preuzeto sa stranice *Wikipedia* iz teksta *Žena u antičkom Rimu* (dostupne na: https://sh.wikipedia.org/wiki/%C5%BDene_u_anti%C4%8Dkom_Rimu#.C5.BDena_u_porodici_i_pravu), zadnji pristup 10.9.2017.)

izišle božice/ morske nimfe Nereide, čija su gola tijela prvi puta vidjeli smrtnici. U tom trenutku Pelej se raspalio za Tetidinom ljubavlju, a ni ona nije ostala ravnodušna te je njen otac odobrio tu vezu odnosno dao je pristanak na brak (19-21): ⁴⁰

*tum Thetidis Peleus incensus fertur amore,
tum Thetis humanos non despexit hymenaeos,
tum Thetidi pater ipse iugandum Pelea sensit.*

Dalje u tekstu (31-44) vidimo pripreme za najsvečaniji dan, svadbu Peleja i Tetide. Cijela se Tesalija skupila za taj dugo očekivan dan da bi prinosili darove u dvor koji je bio bogato ukrašen. Cijeli grad bio je pust nitko nije obavljao poslove, niti je na polju bilo orača, niti se okopavao vinograd, ali dvor je bio prepun ljudi i kupao se u srebru i zlatu:

*quae simul optatae finito tempore luces
advenere, domum conventu tota frequentat
Thessalia, oppletur laetanti regia coetu:
dona ferunt prae se, declarant gaudia vultu.
deseritur Cieros, linquunt Pthiotica Tempe
Crannonisque domos ac moenia Larisaea,
Pharsalum coeunt, Pharsalia tecta frequentant.
rura colit nemo, mollescunt colla iuvencis,
non humilis curvis purgatur vinea rastris,
non glebam prono convellit vomere taurus,
non falx attenuat frondatorum arboris umbram,
squalida desertis rubigo infertur aratris.
ipsius at sedes, quacumque opulenta recessit
regia, fulgenti splendent auro atque argento.*

⁴⁰ Latinski tekst preuzet je sa stranice *The Latin Library* (dostupne na: <http://www.thelatinlibrary.com/catullus.shtml#64>), zadnji pristup 21.8.2017.).

Usred dvora bio je smješten božičin svadbeni ležaj koji je bio okićen indijskom slonovom kosti, prekriven grimiznim tkanjem te obojen crvenom bojom iz školjki. Na njemu su bili vješto iscrtani likovi drevnih ljudi Arijadne i Tezeja (47-54):

*pulvinar vero divae geniale locatur
sedibus in mediis, Indo quod dente politum
tincta tegit roseo conchyli purpura fuco.
haec vestis priscis hominum variata figuris
heroum mira virtutes indicat arte.
namque fluentisono prospectans litore Diae,
Thesea cedentem celeri cum classe tuetur
indomitos in corde gerens Ariadna furores,...*

Od ovog dijela u pjesmi dolazi do preokreta i počinje priča o Arijadni i Tezeju (52-264) nakon čega se Katul ponovno vraća na svadbu Tetide i Peleja.

Arijadna je bila kći Minosa, kralja Krete, koja se zaljubila u Tezeja čim se s broda iskrcao na Kretu, prije odlaska u labirint gdje je obećao ubiti Minotaura. Arijadna mu je, zbog velike zaljubljenosti, pomogla tako što mu je dala klupko vune kojim je mogao slijediti svoj trag i izići iz labirinta. Tezej je, naravno, uspješno obavio zadatak i ubio Minotaura te oslobodio sve ostale Atenjane iz labirinta što mu je i bio cilj. Međutim, nakon obavljenog zadatka napustio je Arijadnu (132-133). Katul zatim uvodi jednu digresiju i iznosi svoje misli u kojima želi ispričati priču o nesretnoj i ostavljenoj djevojci Arijadni. Tu spominje što je ona sve izgubila nakon što ju je Tezej ostavio na obali pustog otoka i otplovio. Izgubila je oca, sestru, majku – obitelj jer ih je izdala pomažući Tezeju (116-119):

*sed quid ego a primo digressus carmine plura
commemorem, ut linquens genitoris filia vultum,
ut consanguineae complexum, ut denique matris,
quae misera in gnata deperdita laeta*

U pjesmi vidimo njenu srdžbu, bijes, patnju i razočaranje jer joj je obećao brak, a sada

ju je ostavio na obali (132): *sicine me patriis avectam, perfide, ab aris/ perfide, deserto liquisti in litore, Theseu?* Njena tuga je golema i ne može vjerovati što ju je snašlo i kako ju je Tezej samo tako mogao ostaviti samu. Tu ona govori kako se niti jedna žena ne može pouzdati u zakletve muškarca i neka se ne nada niti jednoj muškoj iskrenoj riječi jer čim muškarci zadovolje svoje požudno srce, ne pamte što su obećali i olako krše obećanje (143-146):

*nunc iam nulla viro iuranti femina credat,
nulla viri speret sermones esse fideles;
quis dum aliquid cupiens animus praegestit apisci,
nil metuunt iurare, nihil promittere parcunt.*

Dalje je prikazano Arijadnino žaljenje što je uopće pomogla Tezeju i dovela se do toga da zbog slijepe zaljubljenosti, izgubi potporu cijele obitelji. Toliko je shrvana da govori kako bi radije bila i robinja u njegovom dvoru, prala mu noge ili njegovu postelju prekrivala grimiznim tkanjem, nego bila ostavljena da umre sama (160-163):

*At tamen in vestras potuisti ducere sedes,
quae tibi iucundo famularer serva labore,
candida permulcens liquidis vestigia lymphis,
purpureave tuum consternens veste cubile.*

Od tuge i ljutnje jer je Tezej prekršio obećanje da će mu postati žena, Arijadna proklinje dan kada je on došao na Kretu i moli Eumenide da je osvete. Eumenide (Erinije ili Furije) u grč. mitologiji bile su božice osvete i prokletstva. Tri sestre suđenice, čija su imena Alekta, Megara i Tisifona, kažnjavale su muškarce koji su počinili zločin protiv prirodnog poretka. Jednu od najjačih kletvi Eumenida izazivalo je ubojstvo roditelja, ali i zločin prema supružniku. Žrtva, u ovom slučaju Arijadna, želi iz sveg srca tešku kaznu za Tezeja zbog prekršenog obećanja (193-201):

*Eumenides, quibus anguino redimita capillo
frons expirantis praeportat pectoris iras,
huc huc adventate, meas audite querellas,*

*quas ego, vae misera, extremis proferre medullis
cogor inops, ardens, amenti caeca furore.
quae quoniam verae nascuntur pectore ab imo,
vos nolite pati nostrum vanescere luctum,
sed quali solam Theseus me mente reliquit,
tali mente, deae, funestet seque suosque.*

Božice su uslišile njene želje - navele su Tezeja da zaboravi sve naloge koje mu je otac dao prije odlaska na Kretu. On je, naime, obećao ocu da će zamijeniti crna jedra bijelima ako pohod uspije. Međutim, nije to napravio te se njegov otac, koji ga je stalno iščekivao, vidjevši crna jedra umjesto bijelih, bacio s najvišeg vrha kamene hridi, misleći da je Tezej poginuo, čime se kazna Suđenica ispunila. Kada je Tezej došao kući i saznao da je izgubio oca snašla ga je jednaka tuga kakvu je i on nanio Arijadni (246-248):

*sic funesta domus ingressus tecta paterna
morte ferox Theseus, qualem Minoidi luctum
obtulerat mente immemori, talem ipse recepit.*

Činjenica da su Eumenide uslišile Arijadinu molbu i kaznile Tezeja smrću oca, pokazuje i važnost danog obećanja tj. zaruka.

U međuvremenu, Arijadnu pronalazi Dioniz u pratnji satira i Silena te slijedi prikaz njihove svadbene svečanosti. One (vjerojatno menade-žene koje prate Dioniza i luduju u zanosu) mahale su tirsom⁴¹ s krunom od lišća na vrhu, vitlale udove raskomadana janjca, opasivale struk isprepletenim zmijama, nosile škrinjice, lupale u bubanj, puhale u rog i frule... (256-264):

harum pars tecta quatiebant cuspidе thyrso,

⁴¹ Tirs je štap, palica ili žezlo boga Dioniza koji je bio sveti instrument kod svečanosti.

*pars e divolso iactabant membra iuvenco,
pars sese tortis serpentibus incingebant,
pars obscura cavis celebrabant orgia cistis...*

U sljedećim stihovima, nakon Dionizove svadbe, Katul nas vraća na svadbenu svečanost Tetide i Peleja. Nakon što se zabavilo cijelo mnoštvo mladića i djevojaka, došli su bogovi. Prvi je s Pelijskog vrha došao Hiron (kentaur) s mnogim darovima iz šume (279-282):

*advenit Chiron portans siluestria dona:
nam quoscumque ferunt campi, quos Thessala magnis
montibus ora creat, quos propter fluminis undas
aura parit flores tepidi fecunda Favoni*

Donio je vijence isprepletene cvijećem koje raste na poljima, tesalske zemlje, koje niče blizu riječnih voda. Odmah nakon njega došao je Penej iz zelene Tempe (285-293):

*confestim Penios adest, viridantia Tempe,
Tempe, quae silvae cingunt super impendentes,
Minosim linquens doris celebranda choreis,
non vacuos: namque ille tulit radicitus altas
fagos ac recto proceras stipite laurus,
non sine nutanti platano lentaque sorore
flammati Phaethontis et aerea cupressu.
haec circum sedes late contexta locavit,
vestibulum ut molli velatum fronde vireret.*

On je donio visoke bukve s korijenjem, tanki lovor, vitku i gipku topolu i visoki čempres. Sve je to posadio okolo dvora i stvorio široko predvorje prekriveno mekim, zelenim lišćem. Zatim se na svadbi pojavio Prometej: *post hunc consequitur sollerti corde Prometheus.* “ Zeus (Jupiter) i njegova žena Hera (Junona) stigli su sa svojom djecom odmah nakon njega. Sva djeca bila su prisutna osim Feba (Apolona o kojemu v.niže) za kojega piše da prezire Peleja, i Artemide, njegove sestre blizanke, koja se priklonila bratovom mišljenju. (298-

302):

*inde pater divum sancta cum coniuge natisque
advenit caelo, te solum, Phoebe, relinquens
unigenamque simul cultricem montibus Idri:
Pelea nam tecum pariter soror aspernata est,
nec Thetidis taedas voluit celebrare iugalis.*

Kad su bogovi sjeli na svoja mjesta, na stol je bilo doneseno mnoštvo hrane. Nakon toga došle su Parke, božice sudbine (306): *veridicos Parcae coeperunt edere cantus*. Počele su pjevati pjesmu uz lagane pokrete tijelom. Bile su obučene u bijelu haljinu s grimiznim rubom koji seže do peta, na glavi su imale ružičastu vrpču, a rukama su vršile redovnu obrednu radnju tkanja sudbine. U rimskoj mitologiji Parke su bile veoma okrutne i nemilosrdne. Prva suđenica Nona je raspoređivala niti života, potom je druga sestra, imenom Decuma, plela niti i razmatala ih, da bi na kraju posljednja sestra Morta kidala i određivala dan smrti. Parke su svojom pjesmom, kojoj također obredni karakter daje pripjev koji se ponavlja, prorekle Tetidi i Peleju rođenje sina, neustrašivog Ahileja, govoreći kako će biti junak, brži od košute i da će bezbroj puta svladati svoje protivnike (338-341):

*nascetur vobis expers terroris Achilles,
hostibus haud tergo, sed forti pectore notus,
qui persaepe vago victor certamine cursus
flammea praevertet celeris vestigia cervae.*

Parke proriču kako mu niti jedan heroj neće biti ravan, kako će se pričati o njegovoj hrabrosti i njegovim djelima. Savladat će Trojance, ali na kraju će biti svladan. Uloga ovog proročanstva vezana je za Pelejeva i Tetijina sina Ahileja. Suđenice su prorekle da će Ahilej biti slavan zbog ratnog pohoda, ali da će ga isti pohod stajati života. Ovo, u početku, sretno proročanstvo o Ahilejevu uspjehu, završava najavom njegove smrti te tragičnim opisom smrti Poliksene (u grč. mitologiji najmlađe kćeri trojanskog kralja Prijama u koju se zaljubio Ahilej), koja je žrtvovana na Ahilejevu grobu (362-364, 367-370):

*denique testis erit morti quoque reddita praeda,
cum teres excelso coaceruatum aggere bustum
excipiet niveos percussae virginis artus.*

*urbis Dardaniae Neptunia solvere vincla,
alta Polyxenia maeffient caede sepulcra;
quae, velut ancipiti succumbens victima ferro,
proiciet truncum summisso poplite corpus.*

Na kraju Parke mladencima žele da uđu u sretan brak i neka se mlada napokon preda mužu. Tako se njena majka neće više bojati da joj kći spava sama niti odbaciti nadu u unuke iako će ti oni tužno skončati (ali bar će postići vječnu slavu što je također bitno i Grcima i Rimljanima). Katul proročanstvo Parki komentira ironičnim stihovima *talia praefantes quondam felicia Pelei / carmina divino cecinerunt pectore Parcae*. (382-383) nazivajući pjesme sretnim iako ocu proriču smrt sina. Također, piše kako su bogovi tada, za razliku od vremena u kojem on trenutno živi, osobno posjećivali čestite kuće heroja i bili u društvima smrtnika jer su ljudi još bili pobožniji. Kako govori, otac bogova (Jupiter, grč. Zeus) često je bio prisutan u sjajnom hramu i za vrijeme prinošenja žrtve. Bakho, bog vina, vodio je četv Tijada, a cijeli bi narod s veseljem očekivao boga. Pjesnik spominje i boga rata Marsa (grč. Aresa), koji je bio prisutan u smrtonosnim bitkama. Katul zapravo cijelu pjesmu završava u vrlo nesretnom i melankoličnom tonu, žaleći za starim danima i zgražajući se nad novim vremenom u kojem on živi opisujući nemoral i zločine društva, vezane uz brak i obitelj, (397-404) zbog kojih su ih napustili bogovi odnosno prestali su se pokazivati i posjećivati ih. (407-408):

*sed postquam tellus scelere est imbuta nefando
iustitiamque omnes cupida de mente fugarunt,
perfudere manus fraterno sanguine fratres,
destitit extinctos natus lugere parentes,
optavit genitor primaevi funera nati,
liber ut innuptae poteretur flore novercae,
ignaro mater substernens se impia nato*

impia non verita est divos scelerare parentes.

*Quare nec talis dignantur visere coetus,
nec se contingi patiuntur lumine claro.*

Analiza pjesme 64 pokazala je da se ne radi o tipičnoj svadbenoj pjesmi, iako sadrži i motive svadbe, pa čak opisuje i neke običaje iz ranije analiziranih pjesama, poput Tetidinog svadbenog ležaja i Večernje zvijezde koja i ovdje simbolizira prvu bračnu noć u stihovima (328-330): *optata maritis / Hesperus, adveniet fausto cum sidere coniunx, / quae tibi flexanimo mentem perfundat amore*. Također, prikazuje svadbenu svečanost Arijadne i Dioniza te usporedno svadbenu večeru Tetide i Peleja.

Pjesma započinje pričom o Peleju i Tetidi koja se razlikuje od uobičajene verzije. Ovdje se susret budućih mladenaca dogodio tijekom argonautskog putovanja, dok se, u svim ostalim pričama, susret dogodio kad je Pelej oteo Tetidu. Dakle, možemo zaključiti kako je Katul ciljano htio reći da je ljubav bila ključna za buduće vjenčanje Peleja i Tetide. Veseli opis svadbenih priprema, prekinut je umetanjem mita o nesretnoj Arijadni koja je, zbog ljubavi, izdala obitelj te bila ostavljena. Ipak, priča ima „sretan“ završetak jer se Arijadna udala za Dioniza. Nakon priče o Arijadni, Katul nas vraća na opis svadbe: gosti odlaze, a na večeru dolaze bogovi. Nabrajajući bogove, Katul opet umeće (ovoga puta mnogo kraći) mit o Prometeju i spominje vidljive rane njegove davne kazne (294-297). Jedini bogovi koji nisu došli na svečanost su Aretemida i Apolon. U stihovima je njihov nedolazak objašnjen prezirom prema Peleju, međutim, smatra se da je Apolona, Katul izostavio namjerno jer je to prvi prikaz Tetidine svadbe na kojoj on nije prisutan.⁴² U ostalim prikazima svadbene svečanosti (primjerice, spominje se u djelu *Posthomerica*, u III. knjizi, Kvinta iz Smirne), upravo je

⁴² Ioanna L. HADJICOSTI, „Apollo at the wedding of Thetis and Peleus: Four problematic cases“, *L'Antiquité Classique*, T.75 (pp.15-22), 2006., 19.

Apolon izrekao proročanstvo o Ahileju, a iz mitologije nam je poznato da je on zaslužan i za Ahilejevu smrt (jer je pomogao Parisu da ga pogodi strijelom u petu) što njegovo prikazivanje na svadbi čini problematičnim. Smatra se kako je Katul istu problematiku htio postići izostavljanjem Apolona, odnosno naglasiti dvoličnost i neiskrenost kao probleme koji postoje čak i na tom božanskom nivou.⁴³ Osim bogova, na večeri su prisustvovala Parke koje su prorekle sjajnu budućnost potomku Tetide i Peleja, ali i njegovu smrt. Proročanstvo završava Katulovim ironičnim komentarama jer pjesme naziva sretnima iako proriču smrt potomka te opisuju tragičnu žrtvu Poliksene. Takvi opisi vrlo su netipični za svadbenu pjesmu čiji je primarni cilj slaviti mladence i proricati sretnu budućnost i njima i potomcima. Pjesma se nastavlja komentarama tadašnjeg, naizgled, idiličnog društva u kojemu su bogovi često bili u društvu smrtnika. Nadalje, opisuje nemoral i nepravdičnost društva u kojem živi zbog čega ih bogovi smatraju nedostojnima i više ih ne posjećuju. Iako u svojim zadnjim stihovima idealizira bogove i naziva ih pravičnima i uzvišenijima od nemoralnih smrtnika, u pjesmi nas često podsjeća i na njihovu nepravdičnost i „ljudsku stranu“ (mitovi o Arijadni i Prometeju, izostanak Apolona).

Da zaključimo, pjesma zapravo uspoređuje dva različita svijeta: stari i novi, odnosno prošlost i sadašnjost, a istovremeno ukazuje i na njihovu sličnost.⁴⁴

⁴³ HADJICOSTI, n. dj., 22.

⁴⁴ HADJICOSTI, n. dj., 22.

ZAKLJUČAK

U ovom radu obrađena je tema svadbenih svečanosti u Rimu s pravnog i kulturnog stajališta i uspoređena s običajima opisanim u Katulovim epitalamijima. Na temelju toga, saznali smo da je brak bio vrlo važan kod Rimljana, čak toliko da je dugo vremena bio privilegij aristokracije, dok su ostali pravo sklapanja zakonitog braka (*ius connubi*) dobili znatno kasnije (v.1.1). Najveća važnost zakonitog braka je u tome što je osiguravao potomstvo (pogotovo muško) koje može naslijediti pretke i nastaviti obiteljsku lozu. Osim toga, brak je važan i za položaj žene u društvu, što saznajemo i iz Katulovih epitalamija. Smatralo se da je glavna zadaća žene upravo sklapanje braka, za što je odmalena i odgajana. Udate žene uživale su veći ugled u društvu, dok su neudane smatrane jalovima. Kako bi se dobro udala i time si osigurala dobar život, žena je morala biti djevica pri ulasku u brak, a nakon toga morala je ostati vjerna i predana suprugu. Krepost i vjernost bile su vrlo važne jer, u suprotnom, muškarac može razvrgnuti brak tj. ima pravo na razvod. Međutim, ista pravila nisu vrijedila i za žene te one nisu mogle zatražiti razvod u slučaju muževa preljuba. Također, bitno je napomenuti da su brakove u Rimu dogovarali očevi jedne i druge strane.

Rimljani su veliku važnost pridavali i samoj svečanosti koja obiluje mnogim običajima i simbolikama koje su nam pobliže objašnjene u Katulovim epitalamijima. Katul spominje simbolično otimanje mladenke iz naručja majke, odricanje od djetinjstva kod mladoženje, izvođenje vulgarnih i podrugljivih stihova kako bi se odobrovoljilo bogove itd. U razumijevanju važnosti braka i društvenih očekivanja od mladenke i mladoženje u ovom radu poslužili su nam Katulovi epitalamiji pa zapravo možemo reći da je tema obrađena i s društvenog stajališta. Osim društvenih očekivanja u vidu obveza žene prije i nakon sklapanja braka te prihvatljivog i neprihvatljivog ponašanja muškarca, on komentira i ukazuje na društvene probleme svoga doba poput preljuba, razvrata te zločina protiv braka i obitelji što je najjasnije u posljednjim stihovima pjesme 64. Pjesma 64 vrlo je netipična svadbena pjesma jer obiluje raznim simbolikama i usporedbama starog, ali i novog (Katulovog) doba, čime nam ukazuje da su prošlost i (njegova) sadašnjost bez obzira na iznesene razlike zapravo vrlo slične.

LITERATURA

- 1) Marijan HORVAT, *Rimsko pravo*; Pravni fakultet u Zagrebu, 2008.
- 2) Gaj Valerije KATUL, *Carmina Catulli*, prir. i prev. Dubravko Škiljan, Biblioteka Latina et Graeca, Zagreb, 1996.
- 3) August MUSIĆ, *Nacrt grčkih i rimskih starina*, prir. Dr. Nikola Majnarić, Izdanje nakladnog odjela Hrvatske državne tiskare, Zagreb, 1942

INTERNETSKE STRANICE:

- 1) „Ancient Roman fashion for brides and its influence on bridal etiquette today“ na *Explore Italian culture* (<<http://www.explore-italian-culture.com/ancient-roman-fashion.html>> zadnji pristup 10.9.2017.)
- 2) *Arijadna (mitologija)* – Wikipedia, (preuzeto sa: <[https://hr.wikipedia.org/wiki/Arijadna_\(mitologija\)](https://hr.wikipedia.org/wiki/Arijadna_(mitologija))> zadnji pristup 11.9.2017.)
- 3) *Auspicij* | *Hrvatska enciklopedija*, (preuzeto sa <<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=4667>> zadnji pristup 12.9.2017.)
- 4) *Brak i porodica* | *Stari Rimljani* (preuzeto sa: <<https://staririmljani.wordpress.com/brak-i-porodica/>> zadnji pristup 10.9.2017.)
- 5) *Catullus, The Latin Library* (tekstovi preuzeti sa: <<http://www.thelatinlibrary.com/catullus.shtml#61>>, zadnji pristup 10.9. 2017.), <<http://www.thelatinlibrary.com/catullus.shtml#62>>, zadnji pristup – 21.8.2017.), <<http://www.thelatinlibrary.com/catullus.shtml#64>>, zadnji pristup – 21.8.2017.)
- 6) *Cosmetics in Ancient Rome* – Wikipedia, (preuzeto sa: <https://en.wikipedia.org/wiki/Cosmetics_in_Ancient_Rome> zadnji pristup 22.9.2017.)
- 7) *Elegijski distih* – Wikipedia (preuzeto sa: <https://sh.wikipedia.org/wiki/Elegijski_distih> zadnji pristup 12.9.2017.)
- 8) *Eleusina* – Wikipedia (<<https://hr.wikipedia.org/wiki/Eleusina>> zadnji pristup 12.9.2017.)
- 9) Robinson ELLIS, „*A commentary on Catullus*,“ (preuzeto sa:

- <<https://archive.org/stream/commentaryoncatu00elliiala#page/238/mode/2up>> zadnji pristup – 10.9.2017.)
- 10) *Epithalamium* – *Wikipedia*, (preuzeto sa: <<https://en.wikipedia.org/wiki/Epithalamium>> zadnji pristup 10.9.2017.)
- 11) *Fescenini* – *Wikipedia*, (preuzeto sa: <<https://sh.wikipedia.org/wiki/Fescenini>> zadnji pristup 12.9.2017.)
- 12) Christian James FORDYCE, „*Catullus: A commentary*,” Oxford University Press, 1990. (dostupno na: <https://books.google.hr/books?id=Dq5U1mYs-I0C&dq=manlius+torquatus,+catullus&source=gb_s_navlinks_s>, zadnji pristup 10.9.2017.)
- 13) Ioanna L. HADJICOSTI, „Apollo at the wedding of Thetis and Peleus: Four problematic cases“, *L'Antiquité Classique*, T.75, 2006., pp. 15-22 (dostupno na: <<http://www.jstor.org/stable/41665276>>, zadnji pristup 10.9.2017.)
- 14) Karen K. HERSCH, „*The Roman Wedding: Ritual and Meaning in Antiquity*,” (preuzeto sa: <https://books.google.hr/books?id=TZEJQPjc4sIC&pg=PA237&lpg=PA237&dq=hymenaios+in+rome&source=bl&ots=hFyUq_kmHL&sig=0EfC-w0qyiKXjkEIEyDHHrsk22U&hl=hr&sa=X&ved=0ahUKEwib8Myk78XOAhVCICwKHTntCM8Q6AEIOjAE#v=onepage&q=hymenaios%20in%20rome&f=false> zadnji pristup – 21.8.2017.)
- 15) *Hymen (god)* – *Wikipedia*, (preuzeto sa: <[https://en.wikipedia.org/wiki/Hymen_\(god\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Hymen_(god))> zadnji pristup 10.09.2017.)
- 16) Neven JOVANOVIĆ, „Matej Andreis: *Lica jednog renesansnog epitalamija*“ (preuezo sa: <<http://darhiv.ffzg.unizg.hr/514/1/1993jovanovic-andr.pdf>> zadnji pristup 11.9.2017.)
- 17) *Laurel wreath* – *Wikipedia*, (preuzeto sa: <https://en.wikipedia.org/wiki/Laurel_wreath> zadnji pristup 10.9.2017.)
- 18) Salmedin MESIHOVIĆ, „*ORBIS ROMANUS: Udžbenik za historiju klasične rimske civilizacije*“ (preuzeto sa: <<https://books.google.hr/books?id=7rjxBwAAQBAJ&pg=PA938&lpg=PA938&dq=confarreatio+mesihovi%C4%87&source=bl&ots=JsJTlPo9tC&sig=fknd8CFhiCI8paG>>

SJOEvhsoj2No&hl=hr&sa=X&ved=0ahUKEwic87Wev_zVAhWKORQKHZxiAzgQ6AEIKzAB#v=onepage&q=confarreatio%20mesihovi%C4%87&f=false> zadnji pristup 29.8.2017.)

19) *Neoterici - Proleksis Enciklopedija*, (preuzeto sa: < <http://proleksis.lzmk.hr/38712/> >, zadnji pristup 10.9.2017.)

20) *Rimska osobna imena na hrvatskom jeziku – Wikipedia*, (preuzeto sa: <https://hr.wikipedia.org/wiki/Rimska_osobna_imena_na_hrvatskom_jeziku> zadnji pristup 10.9.2017.)

21) *Rimska mitologija – Wikipedia*, (preuzeto sa: <https://sh.wikipedia.org/wiki/Rimska_mitologija> zadnji 20.8.2017.)

22) *Tezej – Wikipedia*, (preuzeto sa: <<https://hr.wikipedia.org/wiki/Tezej>> zadnji pristup 10.9.2017.)

23) *Žene u antičkom Rimu – Wikipedia*, (preuzeto sa: <https://sh.wikipedia.org/wiki/%C5%BDene_u_anti%C4%8Dkom_Rimu> zadnji pristup 12.9.2017.)

24) *Wedding flowers in ancient Greek and Roman traditions*, (preuzeto sa: <<http://wedding-bouquets.net/wedding-flowers-in-ancient-greek-and-roman-traditions/>> zadnji pristup 21.8.2017.)

SAŽETAK

Cilj ovog završnog rada bio je upoznati se sa svadbenim običajima u Rimu uz pomoć tri Katulova epitalamija – svadbenih pjesama 61, 62 i 64.

U prvom dijelu rada, nakon objašnjenja braka kao pravne institucije i njegove važnosti iz te perspektive, razloga i načina sklapanja braka, objašnjeni su i običaji svadbenih svečanosti počevši od pripreme mladenke sve do prve bračne noći. Također, definirani su načini i razlozi za prekid braka odnosno razvod.

U drugom dijelu rada, upoznajemo se sa svadbenom pjesmom - epitalamijem i tradicijom njegova izvođenja na svadbenim svečanostima. U sklopu toga, analizirana su tri Katulova epitalamija pomoću kojih smo dobili uvid u značenje svadbenih običaja i, općenito, važnost braka u rimskom društvu. Prva pjesma, koja je posvećena Viniji i rimskom pretoru Manliju, slavi boga vjenčanja Himeneja te opisuje svadbenu svečanost i običaje. Na temelju slavlja boga Himeneja, možemo zaključiti koliku važnost ima vjenčanje tj. sklapanje zakonitog braka u rimskom društvu. Druga pjesma, također, govori o sklapanju braka, ali s naglaskom na obvezama djevojaka prije i nakon sklapanja braka. Iz toga vidimo koliku važnost brak ima za život žene u Rimu i koje prednosti donosi. Treća pjesma, kao i prethodne dvije, obrađuje temu svadbene svečanosti, ali istovremeno daje i sliku društva iz Katulove perspektive. U pjesmi se miješaju motivi starog i novog (Katulovog) doba kroz priče o svadbenoj svečanosti Tetide i Peleja te mita o Arijadni i Tezeju. Katul koristi te priče kako bi usporedio (naizgled) idiličnu prošlost te nemoral i nepravdičnost (njegove) sadašnjosti što iznosi i u zadnjim stihovima pjesme.